

PRÁVNÍ OBSAH PAMĚTÍ MIKULÁŠE DAČICKÉHO Z HESLOVA¹

Josefína Matyášová

Mikuláš Dačický z Heslova si v českém historickém povědomí vydobyl pověst bouřliváka, rebela, bonvivána, zkušeného rváče a šermíře, zdatného „vínápitele“, notorického frejře a neodolatelného svůdníka. Na druhé straně je však Mikuláš Dačický „očitým svědkem české renesance“ – ušlechtilým, spravedlivým a česky smýšlejícím vlastencem, který se nebál upozorňovat na nedokonalé vlastnosti svých současníků a další společenské nepravosti. Jeho dílo je nedílnou součástí dějin české literatury, a to především díky veršované skladbě *Prostopravda*. Pro historiky je pak nesmírně přínosným jeho osobitý pohled na široký okruh společenského dění nejen v Kutné Hoře, ale v celé zemi a výjimečně i za jejími hranicemi, který je obsažen v jeho životním díle, totiž v *Pamětech*.

Jak připomněl nejen Josef Janáček, *Paměti* nejsou zdaleka jen dílem Mikuláše Dačického.² Kronikářskou činností navazoval na své předky, již všichni patřili k váženým osobnostem kutnohorského společenského života. Tato rodinná kronika patricijských rodin z Prácheňan a Dačických z Heslova patří k nejvýznamnějším pramenům k českým dějinám 15. až první čtvrtiny 17. století.³ Až do konce osmdesátých let 19. století se nikdo nepokusil zpřístupnit ji edičně, ačkoli se v literatuře objevovaly drobné citace některých jejích pasáží.⁴ Náročného úkolu připravit edici tohoto pramene se znamenitě zhostil Antonín Rezek,⁵ přičemž jeho dvousvazkové dílo z let 1878–1880 zůstává doposud nepřekonané. V roce 1955 dvojice Eduard Petřů – Emil Pražák zpracovala text znovu a zpřístupnila jej v neúplné podobě spolu s *Prostopravdou*.⁶ Vedle krácených výborů, jejichž účelem bylo spíše upozornit na literární aspekty kroniky,⁷ pak v roce 1996 vyšel nejnovější výbor z *Pamětí*, který připravil a úvodem v té době již zemřelého historika Josefa Janáčka opatřil Jiří Mikulec.⁸

Mikuláši Dačickému z Heslova soudobá česká i zahraniční historiografie stále dluží monografické dílo, které by zpracovávalo jeho zajímavou osobnost a pestré životní příhody komplexně. Pravděpodobně nejobsáhlejší práce věnovaná dějinám celého rodu Dačických z Heslova zatím pochází z pera Petra Miloslava Veselského.⁹ O třicet let dříve vyšla biografická práce Ferdinanda Břetislava Mikovce, která však obsahuje řadu věcných nepřesností.¹⁰ K dispozici máme také několik studií spíše obecného charakteru.¹¹ Ze starší české historiografie nelze nezmínit řadu seriálu *Kutnohorské příspěvky k dějinám vzdělanosti české*, na jehož stránkách publikovali Emanuel a Otakar Lemingerovi, Jan Fiala a další badatelé texty nejen ke kutnohorským dějinám, ale také přímo k osobnosti Mikuláše Dačického.

Cílem tohoto příspěvku je pohled na Dačického kroniku jako na specifický pramen poznání raně novověkého českého práva. *Paměti* obsahují značné množství reflexí dobového právního řádu a právní kultury, zvláště pak zmínek o kriminálních činech. Jak literárně nadaný kronikář a také subjekt trestního řízení v jedné osobě reflektoval jemu známou kri-

minalitu – jak se o ní dozvěděl a co jej motivovalo k jejímu zapsání? Dačickým zaznamenaná trestná činnost je konfrontována se zemskými zřízeními, právnickým dílem Brikcího z Licka, kodifikací Pavla Kristiána z Koldína a ojedinele s kutnohorskou smolnou knihou.¹² Přednostní zájem je věnován trestnému činu usmrčení, s nímž souvisí pozoruhodný institut raně novověkého českého práva, tzv. smlouva o hlavu, dále sebevraždám, soubojům, rvačkám, nářkům cti a zhanění, podvodům, krádežím a loupežím. Trestný čin cizoložství není pro svou specifickou a častý výskyt do příspěvku zahrnut.

K připomenutí života a osobnosti Mikuláše Dačického uvedme jen několik stručných údajů. Narodil se do kutnohorské patricijské rodiny 23. prosince 1555, jeho předkové patřili k velmi vlivným osobnostem Kutné Hory, navíc obdařeným erbem.¹³ Otec Ondřej Křivoláček-Dačický, vyznáním luterán, jej poslal na vychování do benediktinského kláštera v Kladrubech. Zde se Mikuláš vzdělával v literárním umění, získal alespoň základy latiny¹⁴ a snad také určitý stupeň právního vzdělání, i když nevyvratitelný důkaz v pramenech chybí.¹⁵ Právě onomu možnému právníkému vzdělání, i když možná jen elementárnímu, bývá připisována jeho schopnost hájit svá práva v pozdějších soudních procesech. V postupu soudními instancemi stíhaného Dačického je skutečně zřetelně vidět protřelost a prohnatost žalovaného. Ať už však jednal podle svého vlastního rozumu, nebo využíval rad svých přátel či jiných kutnohorských právních poradců, každopádně je vidět, že se v systému předbělohorského městského soudnictví zorientoval velmi dobře.

Po smrti otce v roce 1571 byl Dačický šestnáctiletým mladým mužem se šlechtickým predikátem a právem na dědictví, které do jeho zletilosti spravovali poručníci. K jeho vlastním dědickým právům navíc přibýly i podíly bratrů – Václav zemřel v roce 1575, Jan o sedm let později. Jeho dědictví bylo tak rozsáhlé, že mu umožňovalo v podstatě celý zbývající život žít jen z hotovosti. Později byl též oficiálně přijat za kutnohorského souseda (1579), tedy plnoprávného, usedlého obyvatele. Doba jeho dospělého mládí, zejména desetiletí po otcově smrti, byla prostoupena a „ozdobena“ mnohými výtržnostmi, rušením klidu, neshodami se sousedy a bujarými pijatikami. Stížnosti pohoršených, uražených či jinak dotčených sousedů na sebe nenechaly dlouho čekat. Leitmotivem jeho eskapád byla neúcta k měšťanským privilegiím a k emancipaci měšťanstva, patrně vyplývající z pocitu vlastní nadřazenosti, ke kterému jej jistě přivedl i jen poměrně nedávno a bez jeho vlastního přičinění nabytý erb a urozenost. V *Pamětech* však o sobě samém hovoří jen velmi málo – co se týče jeho rodiny, omezuje se na oznámení o úmrtích či sňatcích.

Ojedinelou osobní událostí, která si podle jeho názoru zasloužila být do *Pamětí* také zahrnuta, byl proslulý konflikt s Felixem Šťastným Novohradským z Kolovrat v roce 1582, tedy v roce, kdy Mikulášovi bylo dvacet sedm let. Po krátké potyčce urozenější sok zemřel. V následném trestním procesu konaném u kutnohorského městského soudu zvolil Mikuláš vyčkávací a zdržovací taktiku, která se ukázala být velmi účinnou. Bránil se mimo jiné také pomocí institutu nutné obrany, tzv. „počátku“.¹⁶ Soud po delších peripetiích konečně vynesl rozsudek – očekávaný trest smrti; k jeho výkonu však nikdy nedošlo.¹⁷ Spor byl definitivně uzavřen až po 33 letech, v roce 1615. Dcera zavražděného, Kateřina Javornická z Kolovrat, se spolu se svým manželem začala v roce 1612 domáhat odškodnění za smrt otce. Na přímiluvu královského rychtáře a šepmistrů se manželé Javorničtí spokojili se zaplacením částky ve výši 125 kop gr. č. Vzhledem k promarněnému lidskému životu to byla přímo směšná suma, nicméně Dačického rezervy již byly v této době značně ztenčeny. Musel prodat dům a přestěhovat se do pronajatého bytu, čímž přestal být kutnohorským

„sousedem“. Tím nejdramatičtější a také nejzávažnější setkání Mikuláše Dačického z Heselova s předbělohorským trestním právem skončilo.

V desátých letech 17. století byl Dačický již vdovcem – jeho manželka Alžběta Mladková zemřela v roce 1610. Toto manželství trvalo dvacet let a nenarodili se z něj žádní potomci. Když 25. září 1626 ve věku sedmdesáti let a čtyřiceti týdnů Mikuláš dokonil svůj život, zemřel patrně úplně nemajetný.

Šestnácté století je vrcholem raně novověkého městského kronikářství, v němž má dílo Mikuláše Dačického nezastupitelné místo.¹⁸ Dačický se začal *Pamětem* věnovat nejspíše již v období svého sňatku (což je domněnka historiků, ale velmi pravděpodobná),¹⁹ avšak jeho vytrvalý zájem vzbudily až po roce 1610. Kroniku založil Mikulášův praděd z matčiny strany, šepmistr a později kutnohorský primátor Bartoš z Práchnan. Po něm pokračovali jeho dva synové – nejprve Jan (starší), poté Mikuláš. Z Mikuláše z Práchnan přešla rodinná kronika nejprve na jeho syna Jana (mladšího), poté na manžela jeho dcery Doroty – Ondřeje Křivoláčka-Dačického. Mikuláš Dačický zápisy svých předků prepisoval, upravoval, doplňoval a podstatně rozšířil. Jeho kronikářský styl (přehledný, logický, snadno pochopitelný a čím dál, tím více obsírnější) je od jeho předků diametrálně odlišný a právě rozdíl mezi staršími a novými zápisky dokládá, jak Dačický rozvinul a obohatil do té doby běžný styl městského kronikářství. Středem jeho vyprávění sice stále zůstávalo dění v Kutné Hoře, čímž nelze přehlížet jistou míru provinčnosti *Paměti*, koncepční změnou a inovací však bylo rozšíření pramenné základny, ze které čerpal, a také snaha o nové třídění faktů a jejich soustavnou identifikaci v širším rámci dění.²⁰

V *Pamětech* se nacházejí zápisy v rozmezí let 929 až 1626, Mikuláš sám zapisoval události, které se odehrály po roce 1574 včetně. Zápisy o dřívějším dění pocházející z jeho pera jsou jen výjimečné. Kronikář věnuje zájem domácímu, okrajově pak i zahraničnímu politickému a válečnému dění, dále místní i mimokutnohorské kriminalitě, podmínkám a organizaci dolování stříbra v Kutné Hoře (úpadek těžby, zaplavování dolů vodou, korupce a krádeže), personálním změnám na zemských, dvorských a nejvíce horních a městských postech, kvalitě měny, kvantitě obětí morových ran, úmrtím osobností rozličného společenského postavení, uzavřeným sňatkům či pohybu a zhoubnému působení vojenských jednotek, a to nejen v okolí Kutné Hory. Tím samozřejmě není spektrum témat, jichž si Dačický všímá, vůbec vyčerpáno. V kronice se objevují i další zajímavé náměty, jako například zmínky o počasí, přírodních katastrofách, revenantech, nadpřirozených jevech či podivuhodných zjeveních na nebi.

Dačický často obohacuje text kritickými a ironickými poznámkami, stručnými úslovími v českém i latinském jazyce, v próze i ve verších. Nechtěl být primárně nezaujatým a nezávislým sběratelem zpráv a událostí, ale měl potřebu dění kolem sebe komentovat a vyjadřovat se k nim. Přesto se jeho textu nedá upřít objektivita a snaha o kronikářskou profesionalitu. Lze tedy říci, že Dačického *Paměti* jsou objektivním pohledem na zaznamenané události, ač si autor čas od času neodpustil osobní výstupy. Ty se s přibývajícím věkem, zejména na pobělohorských rekatolizačních událostech, zostřovaly.

Z čeho při sepisování čerpal? Stejně jako jeho předkové měl jistě k dispozici nejstarší českou veršovanou kroniku, tehdy oblíbenou a hojně opisovanou Dalimilovu kroniku, Staré letopisy české a kroniku počátků husitského hnutí Vavřince z Březové. Kromě toho byl informován o širším evropském i domácím dění z tištěných novin a letáků, které se právě v 16. století začaly rozšiřovat mezi početnějším čtenářstvem. Pořídít je bylo možné přímo

na městském trhu, jehož se účastnili i nakladatelé či jejich zástupci. Víme, že Dačický vlastnil ve své době velmi oblíbenou příručku, Veleslavínův *Kalendář historický*, ve kterém zanechal záznamy z let 1604–1620. Neopominutelným pramenem pro něj byly ústní zprávy a osobní svědectví a informace úředního a politického charakteru mohl případně čerpat i z městského archivu.

Z celého spektra předbělohorské kriminality hrají co do četnosti výskytů v *Pamětech* prim zločiny proti životu – vraždy (mordy) a zabití. Osmnáctkrát pak kronika hovoří o sebevraždách. Vzácněji se v *Pamětech* nacházejí i zmínky o trestných činech, které se dotýkaly cti poškozeného, nesmírně důležitého institutu nejen pro raný novověk. Provinilci většinou uráželi nebo jinak haněli velmi vysoce postavené osobnosti předbělohorských Čech. Mnohem méně se v *Pamětech* vyskytují rvačky – jsou-li zaznamenány, většinou proto, že končily smrtí některého z aktérů, nebo měly jinou zajímavou dohru či průběh. V hrubém nepoměru k vraždám se objevují také zprávy o loupežích a krádežích. Právě tyto trestné činy, zaměřené primárně proti majetku a jeho vlastnictví, tedy proti klíčové otázce trestního práva, však patřily k vůbec nejčtenějším deliktům v raně novověké společnosti (a nejen v ní). Možná právě proto kronikáři nepovažovali za nutné je zaznamenávat – co výrazně nevybočovalo z každodennosti, nestálo dle jejich názoru za větší čtenářskou pozornost. Dále bude patrné, že zatímco vraždy a zabití měly vypovídací hodnotu samy o sobě, loupeže, krádeže a rvačky potřebovaly k tomu, aby byly zapsány, ještě další pozoruhodné okolnosti nebo souvislosti, které jim dodávaly na zvláštnosti a atraktivitě. K mnohým krádežím, zpronevěrám a korupčním chování docházelo zhusta i při důlní podnikatelské činnosti. V tomto ohledu jsou *Paměti* sdílnější, Mikuláši Dačickému i jeho předkům totiž na stavu těžby a všem, co s ní souviselo, velmi záleželo, ať už v ní byli zainteresováni osobně či nikoli. V *Pamětech* se dají vysledovat i trestné činy, které by se nejlépe daly označit za podvod (faleš). Jedná se o různorodý soubor skutkových podstat, které od pachatelů nevyžadovaly majetkové obohacení. Od devadesátých let 16. století až do konce kroniky *Paměti* velmi často dokládají zhoubné působení vojenských jednotek, které operovaly v bezprostředním okolí Kutné Hory, ale i ve vzdálenějších krajích. Mikuláš Dačický choval k typickému, avšak velmi „nekrýgsmanskému“ chování vojáků velkou nelibost. Padesát zápisů z jeho vzpomínek obsahuje negativní svědectví o jejich kriminálních aktivitách, přičemž si většinou stěžuje na žádné nebo nedostatečné potrestání.

Jaké právní příručky byly při vynášení rozsudků kutnohorským městským soudem používány? Městský soud se při vynášení rozsudků opíral především o různá právní naučení, užíváno bylo také samozřejmě zemských zřízení, která výslovně připouštěla i použití obyčejového práva a soudních nálezů, a Koldínova *Městská práva*, případně jiné právní příručky²¹ (jako pomůcky bez právní moci se předtím užívalo díla Brikcího z Licka, který zde působil jako písař v letech svého vyhnanství z Prahy 1529–1531). Příčiněním Mikuláše z Práchnan vznikl v Kutné Hoře v roce 1538 osmisoudcovský úřad, který rozhodoval o drobnějších civilněprávních sporech a měl pravomoc ukládat pokuty do výše 10 kop gr. č. (vyšší sumy i nadále spadaly do pravomoci městské rady).

Lidskému životu a zdraví se v českém předbělohorském právu dostávalo stejně jako dnes intenzivní ochrany, přímo úměrné hodnotě, kterou pro tehdejšího člověka tyto objekty představovaly. Pachatelství usmrcení a ublížení na zdraví postupovalo všemi vrstvami společnosti, proto se jim věnují jak normy zemského, tak městského práva a před nimi i obyčejové normy. V 16. století však u nich stále přetrvává silný soukromoprávní charak-

ter, to znamená, že jejich stíhání bylo zahajováno z iniciativy soukromé osoby, nejčastěji poškozeného nebo pozůstalého.²² Rozdíly spočívaly také v průběhu řízení a ve způsobu potrestání, navíc celý spor mohl být vyřešen smluvně takzvanou smlouvou o hlavu.

V *Pamětech* se nachází celkem sto třicet šest **usmrčení** (jednočetných i vícečetných), z nichž sto jedenáct zaznamenal Mikuláš Dačický z Heslova. Při zapisování usmrčení používal sloves „zabít“ nebo „zamordovat“. Význam slova „zabít“ v češtině 16. století se od dnešního významu neliší. Slovo „zamordovat“ a především „mord“ má však poněkud posunutý smysl. Kdykoli je Mikuláš (jeho předchůdci slovo „mord“, „zamordovat“ neužívají) používá, vyznívá ze zprávy nepřehlédnutelná snaha o podtržení závažnosti spáchaného činu a zvýraznění jeho hrůznosti. Mord je v myšlení kutnohorského kronikáře závažnější než zabití – vzbuzuje také jeho větší odpor a opovržení. Slovo „vražda“ nebo „vraždit“ se v *Pamětech* nenachází ani jednou.

Rozdíl mezi oběma delikty spočívá v úmyslu – vědomostní a volní složce, psychickým vztahu člověka k určitým právně relevantním skutečnostem. Vraždil-li pachatel úmyslně, spáchal mord, který se vyznačoval především úkladností. Pokud ke smrti druhé strany došlo, aniž by to pachatel zamýšlel, tedy bez zlého úmyslu (například i v náhlém afektu), šlo o „prostou“ vraždu.²³ Ovšem například vraždy příbuzných – například otce, matky,²⁴ dítěte – byly pro svoji společenskou závažnost posuzovány také jako mord (parricidium).²⁵

Pavel Kristián z Koldína ve věci terminologického rozdílu mezi „vražedníkem“ a „morděrem“ prakticky doslovně přebírá formulace Mistra Brikcího z Licka.²⁶ Morděrem je pachatel, který provede loupežnou vraždu, zabije spící, sedící nebo myjící se osoby či použije k zavraždění ručnici. Mord spáchá host či podruh na hospodáři a naopak. Pokus, příprava, pomoc, návod a organizátorství je kvalifikováno také jako mord.²⁷ Morděř měl být podle Koldína potrestán smýkáním koněm po ulicích, zpřerážením údů a vpletením do kola. Stejný trest stanovil už Brikcí z Licka – pro morděře usmýkání a vpletení do kola, pro vraha a loupežníka stětí mečem.²⁸ Jejich na popravišti vystavené tělo mělo být výstrahou všem dalším potencionálním morděřům. Zemské právo obsahovalo vzhledem k mordům a zabitím ještě další odlišnost – mordy se stíhaly z moci úřední, tedy v rámci veřejnoprávních zásad, naopak následky zabití i nadále spočívaly na bedrech poškozených.

Zprávy o usmrčení, která se v *Pamětech* nacházejí, jsou vybaveny různou informační základnou. Totožnost pachatele stejně jako oběti je většinou známa, ale nikoli pokaždé. Je však možné se domnívat, že kronikář chtěl zapsat vše, co mu o případu bylo povědomo, mezery jsou tudíž s největší pravděpodobností způsobeny tím, že související informace chyběly jemu samému. O vraždách se mohl dozvědět různými způsoby – nejčastěji nejspíše z ústních podání, jak se zpráva rozšiřovala mezi lidmi. O zvláště alarmujících deliktech také velmi ochotně přinášely zprávy dobové noviny a letáky. Většina zpráv má následující schéma: určení pachatele (jméno, v případě neznámých osob alespoň profese), určení oběti (stejným způsobem), narativně pojatý údaj o tom, o jaký typ usmrčení se jednalo (mord, vražda, loupežná vražda, usmrčení v souboji apod.). S menší či větší důsledností se vyskytuje také informace o místě a době spáchání činu, případně důvodu, který k němu vedl (například hádka, loupež, přistižení manželky in flagranti apod.). Nejčastěji chybějící součástí kronikářského záznamu je zpráva o tom, jak, a zda vůbec, byl popisovaný čin potrestán.

Oproti jeho předchůdcům jsou však zprávy Mikuláše Dačického co do popisnosti nejdůkladnější a také nejobsáhlejší. Zajímá se i o vynesené a vykonané tresty. Jako každý kronikář je však omezen a determinován svými zdroji – proto u něj nacházíme velmi podrobně popsané mordy, které se odehrály přímo v Kutné Hoře nebo v jejím blízkém okolí (taková zpráva se tedy k Dačickému donesla velmi snadno),²⁹ ale také o vraždách páchaných ve Městech pražských (o kterých se mohl dozvědět z novin nebo například z úst hovorných návštěvníků krčem, jichž byl častým hostem).

Na tomto místě je vhodné učinit malou odbočku a věnovat se zajímavému dobovému právnímu institutu, kterým je **smlouva o hlavu**, pozůstatek krevní msty a tzv. příhlavních peněz.³⁰ Městské soudy volily pro trestné činy mordu, vraždy a zabití z nechtění tresty s ohledem na pachateleovu osobu, věk, přičetnost a úmysl, druh a způsob usmrcení. Jelikož ale stíhání trestných činů ovládaly soukromoprávní zásady, výkon vyneseného rozsudku byl taktéž závislý na vůli žalobce. Žalobce měl tak dvě možnosti – buď se podrobit rozhodnutí soudu (a zpravidla tak pachatele potrestat trestem nejvyšším), nebo se spokojit s finanční náhradou. Finanční zadostiučinění bylo i dle svědectví Dačického *Paměti* využíváno poměrně hojně – výslovná zmínka o smlouvě o hlavu se zde nachází osmkrát, přičemž sedm z těchto zápisů učinil Mikuláš Dačický.

Smlouvy o hlavu, o kterých se v *Pamětech* píše,³¹ lze porovnat z hlediska výše částky, na kterém se strany dohodly (údaj o přesné částce se však nenachází u všech uvedených smluv). Zatímco za zabití Jakuba Hubáčka musel Kryštof z Kutštejna uhradit 900 kop gr. č. (rok 1543),³² smrt Fridricha Hrabáně z Přerubenic, ke které došlo na konci sedmdesátých nebo na počátku osmdesátých let 16. století,³³ stála viníka 1500 kop gr. mš. (750 kop gr. č.). Roku 1584 spáchaná vražda Václava Hrabáně přinesla Janu Jirímu Hášovi z Oujezda povinnost platit 2500 kop gr. mš.³⁴ (1250 kop gr. č.). Tato částka je ze všech smluv o hlavu nejvyšší proto, že Háša potřeboval celou věc vyřídit co nejdříve, aby se mohl v klidu oženit. Bylo to ještě před vynesením rozsudku, případ byl čerstvý, a tak mohl pozůstalý žalobce na Hášu tlačit a „vyhnat“ cenu vysoko. Kdyby Háša mohl počkat na rozsudek kutnohorského soudu, nemusel by výsledně Hrabáněvi platit vůbec nic, protože oběť byla uznána za provokatéra bitky. Za vraždu neurozené osoby, kutnohorského formana Víta, stačilo zaplatit 85 kop gr. č.³⁵ Mikuláš Dačický přitom musel třicet tři let od spáchané vraždy Felixe Šťastného Novohradského z Kolovrat zaplatit 125 kop gr. č.³⁶

Obě nižší částky jsou však ve zjevné disproporcii k „ceně“, kterou měl v Koldínových *Právech městských* život sedláka. Zavraždil-li jej měšťan a byl-li žalován, náležela sedlákově vrchnosti pokuta ve výši 300 kop gr. č.³⁷ Právní norma však žila dvěma životy – psaná norma stanovující finální, ideální stav se mohla značně lišit od její reálně aplikované podoby. Výpočet výše pokuty za zmrhaný lidský život se tedy vázal na konkrétní situaci a nabýval individuálních dimenzí.³⁸ Dačický však zapsal i pokutu, jejíž výše se pohybovala zcela v souladu s psanou normou – roku 1613 zastřelil Samuel Labuška (syn kutnohorského měšťana) Jana Žandovského, poddaného Adama Slavaty, a pokuta za tento čin činila „podle zřízení zemského“ přesně oněch 300 kop gr. č.³⁹

Genderové rozložení pachatelů trestných činů usmrcení obsažených v *Pamětech* svědčí jednoznačně ve prospěch mužů. Ženy se vyskytují převážně v pozici obětí. Co se týče trestných činů proti životu, podezřelé, obžalované, odsouzené nebo potrestané ženy a dívky se v *Pamětech* objevují celkem čtrnáctkrát. Fakticky potrestaných pak bylo jen osm z nich. Ženy se však neváhaly připojit k trestné činnosti jako návodkyně, pomocnice nebo orga-

nizátorky.⁴⁰ Trestným činem proti životu pro ženy nejtypičtější však bylo **infanticidium**, zahubení zpravidla nemanželského dítěte matkou. Infanticidium zapsal Mikuláš Dačický celkem čtyřikrát. Jsou to jediné trestné činy proti životu v *Pamětech*, u kterých byly ženy jedinými a hlavními pachatelkami (s jedinou výjimkou⁴¹ z roku 1534). První dvě vraždy dítěte (z roku 1608 a 1609) byly jejich matkám prokázány. Stejně jako za cizoložství, i za infanticidium byl vynášen rozsudek ztráty hrdla, a to i za zabití již narozeného dítěte, i za to, kdyby se žena snažila zabít svůj ještě nenarozený plod.⁴² Další dvě ženy již vyvázly lépe: v roce 1610 byly Lucka, merhyně (prostitutka) a její dcera Zuzka v důvodném podezření, že zabily Zuzčino dítě. Patrně chyběly důkazy, neboť obě byly u pranýře vymrskány a ocechovány horkým železem, poté vyvedeny z města a vypověděny pod trestem ztráty hrdla.⁴³ Poslední infanticidium v *Pamětech* pak pro provinivší se ženu dopadlo šťastně, i když nám k němu chybí některé podstatné informace. Vdova Anežka se dopustila smilstva a své nechtěné dítě dala tajně zakopat. Ze svého stíhání byla uvolněna na rukojmí; Dačický bohužel neinformuje o tom, zda byla za svůj skutek nějak potrestána. Protože nejspíše vlastnila značný majetek zděděný po zemřelém manželovi, oženil se s ní konšel Jakub Teklín.⁴⁴ Nevíme, zda byl Jakub Teklín otcem dítěte,⁴⁵ či zda jej motivoval Anežčin majetek, každopádně sňatkem se její provinění smilstva legitimizovalo.⁴⁶ Na trestnost za zavraždění vlastního dítěte však uzavřený sňatek neměl žádný vliv.

Mezi oběťmi vražd a mordů či alespoň napadení v Dačického *Pamětech* figurují také **osoby pověřené výkonem veřejné funkce** – rychtáři, biřici, kati apod. Úřední osoby byly při výkonu svého úřadu chráněny intenzivněji než „prostí“ lidé, tedy v tomto smyslu ti, kteří nebyli pověřeni nějakou veřejnou funkcí. Ve zosobněném úřadu se setkávala nejen jeho osobní tělesná integrita, ale i vážnost zastávané funkce, která měla být vykonávána nerušeně a poklidně. Útok na takovou osobu i její usmrcení byly trestány smrtí a v takovém útoku bylo spatřováno napadení správního aparátu a právního řádu.⁴⁷

Podle *Pamětí* došlo k zabití dvou katů⁴⁸ a biřiců,⁴⁹ městského primasa,⁵⁰ a dokonce i urozeného vrchnostenského pána.⁵¹ V posledních dvou jmenovaných případech bylo příčinou spáchaného násilí nepřátelské chování obětí vůči nekatolickému vyznání pachatelů. V žádném z těchto zápisů nás však autoři *Pamětí* bohužel neseznamují s tresty, které za tyto trestné činy, jejichž pachatelem byl kolektiv, byly vyneseny. To naštěstí neplatí pro další dva zápisy – jak po vraždě šatlavního biřice v roce 1591,⁵² tak rychtáře a jeho dvou biřiců v roce 1578⁵³ následoval pro individualizované pachatele trest smrti. Vraždí-li bezejmenná masa lidí, vůbec nebo jen špatně organizovaná, reaguje na okamžitou situaci a řeší ji neracionálně, impulzivně, bez rozmyslu. Takové skupině lidí chybí pevně daná vnitřní struktura – jedná se většinou o náhodné seskupení osob, které se sešly při nějaké veřejné, obecné příležitosti (typicky poprava, polní práce apod.). V okamžiku, kdy míra nespokojenosti davu překročí snesitelnou míru, lidé berou „spravedlnost“ do vlastních rukou a stávají se pachatelem.

Mezi příčinami „**kolektivních**“ trestných činů (jsou-li zapsány kronikářem) najdeme již zmiňovanou náboženskou revnivost a další, většinou důvody obranného charakteru – nikdy se nejedná o násilný útok.⁵⁴ Všem těmto trestným činům v *Pamětech* chybí právní řešení. Městské právo neobsahovalo normu, která by upravovala situaci, ve které nebyl znám konkrétní pachatel.⁵⁵

Život je z pohledu křesťanské teologie chápán jako dar od Boha, který člověka zavazuje. Bůh byl navíc nejen dárce, ale také vlastníkem života, on jediný jej mohl zase

vzít. Nepřípustnost **sebevraždy** proklamovaná ze strany církve však nikdy dobrovolným odchodem ze života nezabránila. Opatření, dehonestujícím nešťastníka alespoň po smrti, když za jeho života to nebylo možné, pocházelo též z trestního práva. To trestalo sebevrahy posmrtně spálením těla na rozcestí.⁵⁶ Fenomén sebevražd se (alespoň v obzoru autorů *Paměť*) objevoval neustále, pravidelně a souvisle. Z pohledu Mikuláše Dačického nejsou sebevrazi zavrženíhodní hříšníci, ale spíše nešťastní lidé, kteří nezvládli svoji situaci, nebo lidé, kteří pozbyli rozumu a proto přistoupili k činu, který by jinak duševně zdravý člověk nevykonal. Sebevrahy neomlouvá ani neodsuzuje; dobrovolné odchody z pozemského světa však chápe jako prohřešek proti Božímu řádu, ale určitě jich lituje. V šesti případech, a pokaždé je původcem Mikuláš Dačický, jsme informováni i o tom, jak bylo nakládáno s mrtvým sebevrahovým tělem. Sebevrahovo tělo bylo spáleno v případě německého muže, který zavraždil svoji rodinu a poté se oběsil.⁵⁷ Dačický však nepíše o žádném pálení mrtvého těla, které by se odehrálo v českých zemích. Vícekrát hovoří o tom, že tělo bylo odklizeno katem, neuvádí však jak.⁵⁸

Kronikářův popis se ani jednou neshoduje s normou, kterou pro tuto situaci zapsal Pavel Kristián z Koldína.⁵⁹ Je velmi pravděpodobné, avšak nikoli zcela jisté, že Dačický výrazem „odklidit“ míní právě uzákoněné spálení mrtvol, výslovně to však pro české prostředí neuvádí ani jednou. Z pramenů však také plyne, že zákonná výjimka nebyla aplikována univerzálně a vždy bez rozdílu. Zpráv o sebevraždách, kteří ukončili svůj život v nepřítčném stavu nebo silně ovlivnění těžkou nemocí, a přesto byli posmrtně dehonestováni (jako například zahrabáním na popravišti na stejném místě, kde byli pochovávaní popravení zločinci), se dochovalo více.⁶⁰

Pokusit se vyčíslit počet **rvaček** v Dačického *Pamětech* je nesmírně obtížnou záležitostí. Hádky a následné rvačky, ať už k nim došlo na ulicích, v hospodě nebo jinde, patřily k celkem běžným jevům předbělohorské městské každodennosti. Dačický a jeho předchůdci zaznamenali rvačku kvůli ní samotné jen v případě, kdy měla nějaké zvláštní okolnosti. U mnoha usmrcení zase najdeme výslovnou zmínku o tom, že k němu došlo po předchozí rvačce, nebo lze uskutečnění rvačky předpokládat z kontextu. V *Pamětech* se pojem „rvačka“ nikde nevyskytuje. Dobovým pojmem pro tento trestný čin ohrožující život a zdraví člověka byla „šarvátka“, jinak také „rvanie“, „rumrejch“, „próboj“ či „bitka“. Dačický používá také další ekvivalenty – „sváda“ či „váda“. Terminologicky sporným slovem je také sloveso „posekati“, typické spíše pro starší zápisy v *Pamětech*. Posekat znamenalo někoho seknout, zranit seknutím, tedy za použití sečné zbraně.⁶¹

Rvačky, které jistě neměly za následek smrt zúčastněných, jsou v *Pamětech* jen čtyři. Místem konání, je-li uvedeno, je většinou hospoda; dalším prostorem, který byl náchylný k agresivním útokům a násilným činům, byl samozřejmě nevěstinec. Pavel Kristián z Koldína, stejně jako Mikuláš Dačický, slovo „rvačka“ nepoužívá. Věnuje se však výtržnostem (články N. XVIII–XXVI). Připouští, že se může jednat o *vis privata*, jednání, jehož objektem jsou soukromá práva protivníka – typicky majetek či zdraví. Výtržností byly kromě dalšího též bezdůvodné vytasení zbraně nebo její použití v úmyslu někoho zranit nebo skutečně násilí (bez prolítí krve), poranění protivníka zbraní nebo jeho pronásledování se zbraní a úmyslné stržení nebo sražení z koně.⁶² Pachatel mohl užít zbraně, ale také ublížit poškozenému prostřednictvím „suchých“ ran, které nekrvácely.⁶³

Rozsudek ve věci spáchané výtržnosti měli soudci vynášet podle svého uvážení s ohledem na závažnost skutku. Ve všech případech výtržností, které jsou výše zmíněny, zaujme

především možnost ospravedlnit je „hodnou příčinou“, kterou ovšem Koldín nijak přesněji nespecifikuje. Každopádně, pokud pachatel svůj čin nevysvětlil pádnými důvody a nedokázal, že byl k takovému konfliktu oprávněn, čekal jej trest v podobě peněžité pokuty 5 kop gr. č., což byla nejnižší částka v systému Koldínových trestů.⁶⁴

V Koldínových *Právech* se však kromě článků o výtržnostech nachází i trestný čin ublížení na zdraví (čl. S. XI–XVI).⁶⁵ Zbití, zranění, zchromení a zpolíčkování je *vis privata*, tedy záležitost, kterou soud řeší jen na základě žaloby poškozeného. Paralelní existence ublížení na zdraví a výtržnosti a jejich označení za *vis privata* vzbuzuje otázku, jaký byl mezi těmito dvěma skutkovými podstatami vztah. Výtržnost byla sice útokem proti právům, majetku a zdraví člověka, ale také proti veřejnému zájmu. Vyskytoval-li se tudíž ve způsobu spáchání trestného činu veřejný prvek (například ochrana veřejného pořádku na městských ulicích apod.), byl klasifikován jako výtržnost.⁶⁶ V opačném případě, kdy se jednalo o „soukromoprávní“ ublížení na zdraví, často došlo k oboustrannému zranění, typicky právě v případě rvaček. V takovém případě musel soud zjistit, zda jedna ze stran boj vyvolala, tj. dala „počátek“. Nepodařilo-li se označit za příčinu sporu ani jednu stranu, byly obě potrestány vězením, ovšem nikoli pro ublížení na zdraví, ale pro výtržnost, tedy veřejný delikt.⁶⁷

Zabýváme-li se poněkud nedobovým pojmem „rvačka“, nutně narazíme na fenomén velmi typický pro předbělohorské Čechy, a tím jsou **souboje**.⁶⁸ Novověký duel, jehož příčinou bývala zpravidla poškozená čest jednoho z účastníků, vznikl pravděpodobně v průběhu 16. století, i když určitě dobu jeho vykrystalizování je nesmírně problematické. Velmi obtížné je také spočítat výskyt soubojů v *Pamětech*. Až do konce 18. století je prakticky nemožné rozpoznat mezi rozmanitými druhy konfliktních situací – hospodskými rvačkami, pouličními výtržnostmi, „výzvami před dům“, úkladnými vraždami – souboj v pravém slova smyslu, který navíc ještě v této době nebyl přesně definován. V pramenech je označován mnoha různými pojmy: „váda“, „rvačka“, „sváda“, „půtka“, „bitva“, „souboj“, „mord“, „handl“, „šarvátka“, „zweikampf“, „duell“, „balgerey“, „zwistigkeit“, „rauffhandl“, „různice“ a jistě by se našly i další.⁶⁹

Nezbytnou podmínkou k uskutečnění souboje musela být výzva, ať už výslovná nebo konkludentní. Avšak již tato výzva byla v 16. století chápána jako výtržnost.⁷⁰ Došlo-li k souboji a jeden z účastníků v něm zahynul, znamenala výzva k souboji tzv. počátek, tedy přinášela beztrestnost vítězi, pokud byl ovšem vyzván. Proběhl-li souboj opačně, tedy vyhrál-li vyzývateľ, provinil se trestným činem vraždy – přesněji řečeno mordu – a mohl tudíž za něj být stíhán.

Mikuláš Dačický si v pasáží, ve kterých se vyjadřuje k soubojům, protiřečí. Na jedné straně dokázal ocenit šermířské schopnosti duelantů pochvalnou douškou „a šarvátka ta byla mistrná“,⁷¹ na druhé straně neváhal duely pranýřovat: „Neslejháno jest, aby se v jiných zemích sami svoji tak v domácích ničemných šarvátkách o hrdla připravovali, jako páni Čechové.“⁷² Odpůrci duelů mimo jiné poukazovali také na to, že existuje-li právní cesta k vyřešení neshod, není důvod tasit zbraň. Vysoká cena za účast v souboji a neustálá hrozba smrti však duelantům v boji nezabránila – silnější byla čest, kterou bylo nutné bránit a kterou – podle tvrzení příznivců soubojů – nebyl zdlouhavý soudní proces schopen navrátit. Ani opakovaně vydávané protisoubojové výnosy panovníků je nedokázaly vymýtit.⁷³

Pokud po proběhnutím souboji zůstal naživu alespoň jeden z duelantů, čekal ho nevyhnutelně postih ze strany veřejné moci. Z duelu či souboje se totiž okamžitě stal „mord“,

„vražda“, případně také „vejtržnost“. Jedinou možností, jak se vyhnout potrestání, bylo dokázání okolnosti, že k souboji dala podnět poškozená strana. Přitom zpravidla nestačilo jen slovní napadení, ale fyzické – vytažení zbraně z pochvy, výpad apod.⁷⁴ Souboj neměl v dobovém právním řádu své vlastní místo a setrval na pomezí illegality. Jak ale plyne z mnohých Dačického zmínek, nebyl ničím neobvyklým.

Hlavní motivace a hnací síla soubojů, čest, v minulosti představovala jednu z nejdůležitějších vlastností člověka, a to nejen raně novověkého. Hrála nejenom morální a společenskou roli, ale především právní. Mikuláš Dačický a jeho předkové zapsali i několik případů **hanění** a **nařčení cti**, jejichž spáchání následoval trest smrti.

V průběhu soudního řízení, jehož podstatou byl spor o čest, se na pořad jednání nutně musely dostat ožehavé a citlivé záležitosti. Tato skutečnost jistě odrazovala duelanty od soudního řešení konfliktu. Zdoluhavá a neefektivní práce předbělohorského soudnictví jistě také jeho atraktivitu nepřidala.⁷⁵ Mikuláš Dačický zaznamenal několik případů, ve kterých byly očerněny významné osobnosti Českého království – například Polyxena z Pernštejna a Kateřina z Montfortu,⁷⁶ které byly soudem „na poctivostech opatřeny“, tedy očištěny od nařčení. Hodnocení a výše trestu záležely na úvaze soudu, což je patrné i z vypočtených případů, o kterých se zmiňují Dačického *Paměti*. Nebylo neobvyklé, že se z nářku cti stalo přehodnocením skutkové podstaty hanění, anebo že došlo k úplnému zproštění viny.⁷⁷ Hanění⁷⁸ bylo méně závažným proviněním než náрек cti a zahrnovalo v sobě všechny ostatní urážky, tedy ty, které nespádaly pod nařčení.⁷⁹ Skutková podstata byla vyměřena široce a mohla se vztahovat i na poměrně běžné výroky o nerovnosti mezi měšťany či rozdílu mezi jejich osobnostními kvalitami (stačilo například tvrzení „já jsem lepší než ty“), pokud ovšem byly myšleny vážně, nikoli žertem.⁸⁰ V klasifikaci urážek cti docházelo k nesrovnalostem, a to i v době následující po vydání Koldínova zákoníku,⁸¹ který přejal a rozpracoval ustanovení zemského zřízení⁸² z roku 1549.⁸³

Soud ještě před tím, než přistoupil k věcnému řešení sporu, vyzval účastníky k tomu, aby se domluvili a uzavřeli tzv. přátelskou smlouvu. Žalovaný měl možnost obhájit před soudem svá slova a dokázat, že jeho tvrzení se zakládá na pravdě, případně prokázat, že dotyčná urážející slova nepronesl.⁸⁴ Pokud se žalovanému nepodařilo ani jedno ani druhé, musel se omluvit,⁸⁵ strávit dva týdny ve vězení a zaplatit pokutu 20 kop gr. č.⁸⁶ Byl prohlášen za osobu „infamis infamia juris“, trvale na cti sniženou osobu, která nesměla v budoucnu podávat svědectví.

Případy nařčení cti, o kterých informuje Dačický, jsou takové, které z běžných soudně řešených sporů o čest vybočovaly. Vynesené tresty zarážejí svou přísností – mučení a stětí, pardus a vypovězení z Prahy, trest ztráty cti a hrdla, vězení. Provinění poškozením cti je však někdy spojeno s dalšími činnostmi – falšování spisů či porušením zákazu navštěvovat konkrétní místo (hospodu). Propastné rozdíly mezi vynášenými tresty lze odůvodnit také dlouho trávající roztržitostí a nejednotností norem, stejně jako značnou mírou volné úvahy, kterou soudy disponovaly. Dačický ani jeho předchůdci bohužel neuvádí, za jaké urážky byli pachatelé trestáni. Ale s přihlédnutím ke společenskému postavení osob, které jsou v *Pamětech* uráženy (zemští soudci, Filipina Welserová a již zmiňované urozené dámy) lze druh a výši zvolených trestů pochopit.

Podvod neboli **faleš**, majetkový delikt mající pro měšťské prostředí a jeho hospodářské zázemí velkou důležitost, byl podle Koldínových *Práv* nazýván *crimen falsi*.⁸⁷ Delikt podvodu šlo spáchat čtyřmi různými způsoby – slovem (křivé svědectví),⁸⁸ písmem,⁸⁹ skut-

kem nebo požíváním. Nešlo o výlučně majetkově motivovaný čin: podmínkou k naplnění skutkové podstaty nebylo získání majetkového prospěchu. Vzhledem k celkové skladbě dobové trestné činnosti šlo o poměrně častý delikt, autoři *Paměti tudíž* zaznamenali jen ty, které z nějakého důvodu zasluhovaly zvláštní pozornost. Například kauza z roku 1537 (falšování závětí a listů)⁹⁰ končila nejen smrtí viníků, ale i útekem zainteresovaných zemských úředníků z pražských měst. Mikuláš Dačický nemohl nezapsat také známou kauzu kolem závěti posledního Rožmberského vladaře Petra Voka.⁹¹

Další skutkovou podstatou podvodu bylo falšování mince (padělání, lámání, ostrouhávání a ořezávání),⁹² které bylo považováno za obzvláště závažný zločin.⁹³ Trestem bylo upálení.⁹⁴ Mikuláš Dačický i jeho předkové sledovali finanční situaci v českých zemích, stejně jako celkový stav ekonomiky a jejích nejvýraznějších ukazatelů, velmi pečlivě. Není divu – citelně se dotýkaly každodenního života. Kutná Hora navíc díky zásobám stříbra a místní mincovně zaujímala v této oblasti zvláštní postavení, na kterém závisely i příjmy a hmotné zajištění rodin z Prácheň a Dačických. Nejdetajnější přístup v popisování stavu mincovnictví však měl Mikuláš Dačický, jenž viděl strůjce většiny nepravostí v Němcích.⁹⁵

Pod *crimen falsi* patří podle Koldína i skutková podstata spočívající v úmyslně nesprávném a klamavém používání měr a vah. Kdo takto šidil své zákazníky, byl potrestán dle uvážení soudců, kteří měli přihlídnout k závažnosti spáchaného skutku. Klamavé používání měr a vah bylo pro raně novověká města velmi aktuálním a komplikovaným problémem.⁹⁶ Mikuláš Dačický zapsal případ z roku 1601, kdy pekaři v Praze pekli velmi malý chléb, protože chtěli vydělat na právě levné mouce. Na stížnosti a výzvy k nápravě nedbali, proto bylo několik z nich exemplárně potrestáno – nejprve vězením, poté shozením do Vltavy z (pravděpodobně pekařské) lopaty.

Podvodným jednáním, které nerefleктовало městské právo, ale právo zemské, byl majetkový převod zanesením nepravdivých údajů do zemských desek. V tomto případě šlo o faleš namířenou proti vlastnictví nemovitého majetku – pachatel uvedením nesprávných údajů zcizil majetek, ke kterému neměl vlastnické právo. Vladislavské zřízení zemské předepisovalo ztrátu hrdla,⁹⁷ právnícké dílo Viktorina Kornela ze Všehrd *O práviech, súdiech i o dskách země české knihy devatery* navíc i konfiskaci majetku⁹⁸ – pachatel však mohl spoléhat na prominutí či zmírnění trestu.⁹⁹ I tento trestný čin nalezneme v Dačického *Pamětech* – autorem záznamu není Mikuláš, ale některý z jeho předchůdců, kterého je v tomto případě obtížné určit. Provinivší se manželka Bořivoje purkrabí z Donína na Žehušicích a Tuchorazích byla roku 1560 odsouzena ke ztrátě cti, hrdla a statku.¹⁰⁰ Císař Ferdinand I. však využil svého práva udělit milost – paní bylo odpuštěno a byla jí také napravena čest.

Krádež byla nejtypičtějším a také nejčastějším trestným činem namířeným proti vlastnictví věci a její pojetí se nijak podstatně nelišilo od dnešního chápání tohoto trestného činu. O právní definici nebyla v českém městském právu 16. století, na rozdíl od zemského,¹⁰¹ nouze. Brikcí z Licka odlišil dva typy krádeže – zjevnou a tajnou. Zjevná byla taková, při které byl zloděj přistižen, nebo pokud někdo vědomě přechovával kradené předměty, tedy našly-li se u něj a on neprokázal svoji dobrou víru.¹⁰² O tajnou krádež šlo, když pachatel nebyl přistižen, ale obviněn z jejího spáchání a shledán vinným prostřednictvím svědectví a dalších důkazů. Pavel Kristián z Koldína právní úpravu krádeže oproti svému staršímu kolegovi přehledněji systematizoval.¹⁰³ V Koldínově kodifikaci však dělení na

tajnou a zjevnou krádež postrádalo hmatatelný smysl, který mělo u Brikcího. Zatímco oba typy deliktu byly podle Koldína trestány smrtí, Brikcí požadoval pro usvědčení podezřelého (který měl dobrou pověst a postrádal alibi) z tajné krádeže sedm svědků, kteří jej usvědčili.¹⁰⁴ Odlišení procesního postavení obou typů pachatelů u Koldína chybí.

Krádež byla penalizována trestem smrti oběšením s tím, že soud může a měl by přihlídnout k povaze a závažnosti činu i osobě pachatele, aby nebyly zbytečně utrčovány lidské životy.¹⁰⁵ Pro chlapce mladší osmnácti a dívky mladší patnácti let měli soudci najít jiný příhodný trest než standardní trest smrti. V roce 1593 se zhruba sedmnáctileté „pacholisko“ dopustilo v Kutné Hoře zlodějství. Tento mladík byl však v rozporu s pravidlem vztahujícím se na jeho věk popraven. Důvod, proč soudci nebrali na tuto normu ohled, spočíval v okolnostech případu, pachatel se totiž přiznal ke spolupráci s ďáblem.¹⁰⁶

Osoba obviněná či podezřelá ze spáchání krádeže se mohla spoléhat ještě na poslední naději – osobu poškozeného. Ten totiž mohl prohlásit, že na stíhání nemá zájem a že se spokojí s finančním vyrovnáním. Tato praxe byla v českých městech dosti rozšířená.¹⁰⁷ Drakonická teorie obsažená v právních sepsáních se tak mohla velmi výrazně lišit od běžné soudní praxe. I když tento jev není možné generalizovat, při výkladu trestné činnosti raně novověkých českých zemí není možné vycházet jen z ustanovení platných právních norem, ale je nutné přihlížet k místním poměrům a zvyklostem.¹⁰⁸

Pro Kutnou Horu bylo typické a poměrně časté zlodějství „v minci“, tedy krádeže v mincovně. Mohlo jít o zatajování nezpracovaného surového stříbra, ale také o krádeže ušlechtilého kovu nebo již vyražených mincí. Trest za tento čin spočíval ve ztrátě hrdla, ale panovníkova milost jej mohla snížit na konfiskaci majetku.¹⁰⁹ Takových případů je v *Pamětech* přítomno více, a to kronikáři jistě nezapsali všechny, ke kterým v kutnohorské mincovně během dlouhých let jejího fungování došlo.¹¹⁰

Jinak se ale *Paměti* na delikt krádeže nijak zvlášť nezaměřují, podobně jako na všechny trestné činy proti majetku. Napočítáme jich v celých *Pamětech* jen málo přes deset. Zapsané krádeže mají většinou nějaké nezvyklé, kuriózní okolnosti – například krádeže v kostelech.¹¹¹ Zloději vyskytující se na stránkách Dačického *Paměti* kradli sklizené obilí, vytěženou rudu v dolech, samozřejmě peníze, truhly s penězi,¹¹² šatstvo, koně a další rozmanité zboží. Ve válečných letech přibývaly krádeže a loupeže, jejichž pachatelé byli vojáci, nebo lidé, kteří se za ně vydávali: „Zhusta jse takové braní a kradení koňův páchalo pod spůsobem vojenským.“¹¹³

Přesná právní definice **loupeže** ve stavovském právu chyběla.¹¹⁴ Naznačil ji Pavel Kristián z Koldína v článku N. XXVIII, když chtěl odlišit loupežníka od morděře: „[...] ten, kterýž nezabíjí človeka, statek druhému pobeře, z šatův ho svleče, obloupí, loupežník toliko slove.“¹¹⁵ V Koldínových *Právech* se nachází také staročeský pojem „nákeřník“, který etymologicky vychází patrně právě z jednoho z nejtypičtějších způsobů, jakými loupežníci prováděli své zločiny – schovávali se ve vegetaci kolem cest a odtud podnikali výpady.¹¹⁶ K typickým znakům loupežné vraždy patřila veřejnost, tedy spáchání na veřejně přístupném místě, a samozřejmostí bylo použití hrubšího či jemnějšího násilí, které mělo překonat odpor oběti.¹¹⁷

Paměti zaznamenávají celkem šestnáct případů loupežných vražd. Při tom nerozlišují, zda byl kriminální čin spáchán především za účelem obohacení a k zabití došlo až z důvodů, které vyplynuly ze situace (například přistižení při činu), nebo zda bylo nejpřednějším cílem pachatele usmrcení oběti a jeho oloupení bylo vedlejším „produktem“. Dva z oněch

šestnácti zápisů učinili Mikulášovi předchůdci. Jak Bartoš z Práchnan (zapisovatel loupeže z roku 1508), tak Mikuláš z Práchnan (loupež z roku 1536) jsou ve svých popisech velmi struční a chybí jim znalost jedné z nejdůležitějších informací, totiž totožnost pachatele.¹¹⁸

Velmi častým deliktem byla v předbělohorských Čechách silniční loupež. Majitelé lesů byli za tímto účelem povinni vykácet stromy v bezprostřední blízkosti silnic, aby z houštin a temného, nepřehledného lesního porostu nemohli silniční loupežníci podnikat náhlé případy.¹¹⁹ Vladislavské zřízení zemské stanovovalo pro silniční vraždy a loupeže všeobecnou povinnost jejich stíhání.¹²⁰ Jeden z typických příkladů silniční loupeže, která měla dokonce za následek smrt na obou stranách, tedy jak na straně oběti, tak pachatelů, byla loupežná vražda Jana Šustera, pražského zlatotepce (1620).¹²¹ Viníky se tehdy postavit před soud patrně nepodařilo.

Druhý typ loupeže vedle silniční je ten, který zapsal Mikuláš z Práchnan k roku 1536 – tehdy byla ve svém domě zavražděna kutnohorská řeznice. Pachatel byl opět neznámý, odnesl si s sebou lup ve formě peněz. Taková loupež již tedy není páchána na veřejnosti, ale mezi čtyřmi stěnami. Pachatel vniká do příbytku oběti a zde dochází k zavraždění a oloupení. Oběť mohla svého vraha znát a pustit jej dobrovolně.¹²²

Kronikář Mikuláš Dačický byl, jak víme, v seznamování čtenářů s dozvuky kriminálního činu důkladnější. Připomeneme-li terminologické rozlišení vraždy a mordu, tak loupežná vražda je právě jedním z kvalifikovaných vražd, tedy mord. V *Pamětech* jsou zaznamenány i situace, kdy je vražda mordem z více příčin – například loupežná vražda vlastní matky.¹²³ Pečlivý byl i při popisu trestu, který následoval loupežnou vraždu v „dolejším“ mlýně, která se odehrála v roce 1615. Zdejší mlynářský tovaryš zavraždil mlynářku, ukradl peníze a uprchl. Byl dopaden a dopraven ke kutnohorskému městskému soudu, odsouzen a popraven: „[...] zmučen, na rynek vyvezen, kleštěmi trhán, na místo popravni vyveden a do kola vpleten jest.“¹²⁴ Jiný případ byl potrestán též smrtí vpletením do kola.¹²⁵

I když loupežné vraždy, či loupeže s následkem smrti napadeného člověka, zajímaly kronikáře *Pamětí* znatelně více, přeci jen narazíme na loupeže bez vražedných souvislostí, i když jich není více než deset. Do tohoto počtu však nejsou zahrnuty četné případy kriminální činnosti vojáků, kteří si na válečných taženích někdy obstarávali proviant násilnými metodami, a proto si vysloužili opovržení a důrazný nesouhlas kronikářů. Ačkoli Mikuláš Dačický patřil po roce 1618 svým vyznáním na stranu vzbouřených nekatolických stavů a přestože se v jeho *Pamětech* nachází mnohem více případů, kdy vraždila a loupila císařská armáda, je k vojákům z obou stran spravedlivý a nenadržuje ani jedné z nich. Až do konce *Pamětí* Mikuláš nepřestával zapisovat zprávy v podobném duchu – všímá si například oloupení Filipa Fabricia v roce 1621, jednoho z defenestrovaných 23. 5. 1618. Oloupily ho tehdy nikoli stavovské jednotky, ale císařští, což je samo o sobě dějinný paradox.¹²⁶

Kdybychom chtěli odhlédnout od vojáků a věnovat se ostatním loupežníkům a lupičům, zjistíme, že to zejména ve válečném období není úplně možné. Nejistý, bouřlivý, dramatický a pro poddaný lid (ovšem nejen pro něj) náročný čas s sebou přinášel příhodnější podmínky pro rozvíjení kriminální činnosti. Poddaní dokázali využívat příhodné situace (ať už k tomu byli více či méně donuceni, nebo ne): „[...] mnozí lidé, zvláště z vesnic, způsobem osob vojenských loupežných také loupili, brali a kradli, jak mohli, pročez vyhledávání, jímání, ku právům dodávání a utrácení byli.“¹²⁷

Trest za loupež byl stejný jako za krádež, tedy smrt oběšením. Podle městského práva se také mohlo přihlídnout k individuálním rysům spáchaného deliktu a jeho pachatele.¹²⁸

Podle článku P. XXII se však soud mohl uchýlit i k jinému způsobu ztrestání pachatele na životě, totiž stětí, což podle Koldína bylo v českých zemích zvykem.¹²⁹ Pachatelům, kteří se vedle loupeží dopustili i dalších trestných činů, typicky mordů, byl samozřejmě vyměřen trest přísnější – například pro úkladné morděře bylo určeno vpletení do kola.¹³⁰ „Nota: Tak jse někdy před lety dalo v Čechách, že na sebe v kuklách vyjížděli, loupili, obírali i zajímali a šacovali, zvláště kupce a handlěře bohaté, takže takových škůdčov a loupežníkův na zámcích a tvrzích, kdež jse tak zavírali a skryše své jměli, dobejvati museli. A tak to sotva zastaveno.“¹³¹

Osobnost Mikuláše Dačického z Heslova lze vykreslit mnohými přívlastky. Pozorné čtení jeho *Pamětí* přidává mezi jeho vlastnosti také schopnost všímavého pozorování dobové kriminality. U Dačického je oproti jiným kronikářům vzhledem k jeho vlastním životním zkušenostem možné nejen předpokládat, ale i najít silnější zaujetí pro zaznamenávání trestných činů proti životu – vražd a mordů, jakož i soubojů a šarvátek. Oproti svým kronikářským předchůdcům je také sdílnější a pečlivější v zapisování dozvuků samotného trestného činu – zda byl pachatel dopaden a usvědčen, jak byl potrestán, případně jakým jiným způsobem, typicky smlouvou s poškozeným, byl případ vyřešen.

Vraždy a mordy mají v *Pamětech* před ostatními trestnými činy jednoznačný kvantitativní náskok – rvačky, nařčení cti, hanění, podvody, krádeže či loupeže Dačického zdaleka tolik nezajímaly. Pokud je zapsal, tak spíše kvůli zvláštním okolnostem, které je provázely. Zejména menší výskyt loupeží a krádeží vůbec nekoresponduje s celkovým složením předbělohorské kriminality, v němž tyto delikty proti majetku tradičně zaujímaly přední místo. Dačický však ve svém díle evidentně nechtěl sestavit mozaiku trestných činů, která by svojí strukturou přesně odpovídala dobovému stavu kriminality. Z toho, o čem se z různých zdrojů dozvěděl, si vybíral ty případy, které zaujaly jeho osobně a které měly podle jeho názoru potenciál rezonovat i v řadách potencionálních čtenářů, apelovat na jejich morální smýšlení, představy o dobru a zlu apod. Co výrazně nevybočovalo z průměrnosti, nemělo pro jeho kroniku dostatečnou atraktivitu.

V souvislosti se zkoumáním předbělohorské kriminality mají *Paměti* nespornou výhodu v tom, že zaznamenávají reálné, skutečné případy (podobně jako celá řada jiných pramenů, například smolné knihy, ortelní manuály apod.). Položí-li se tyto konkrétní a individuální situace do kontextu tehdy platných právních norem, často vyplyne na povrch větší či menší diskrepance. Běžná soudní praxe se vždy nemusela krýt s předpisem – roli hrály mimo jiné také místní poměry a zvyklosti. Při výkladu trestné činnosti raně novověkých českých zemí je tento jev nutné mít na paměti. Na druhé straně jsou Dačického *Paměti* pramenem velmi problematickým, protože se samozřejmě primárně nejedná o právní pramen. Autor bohužel o dotyčném případě pokaždé neposkytl vyčerpávající informace, což výrazně omezuje možnosti bádání. Tato kronika však poskytuje jedinečný pohled do každodennosti života královského města a je vhodným prostředkem ke konfrontaci zákona, právní praxe a právního vědomí měšťanů v Kutné Hoře.

Poznámky

- 1 Tato studie vznikla v rámci Programu rozvoje vědních oblastí na Univerzitě Karlově č. P12 *Historie v interdisciplinární perspektivě*, podprogram *Společnost, kultura a komunikace v českých dějinách*.
- 2 JANÁČEK, Josef: Mikuláš Dačický z Heslova. Očitý svědek české renesance, *Dějiny a současnost* 13, 1992, č. 6, s. 24–29.
- 3 Srov. ĎURČANSKÝ, Marek: Kolektivní paměť měst? Narativní prameny městské provenience, jejich autoři a vztah k pramenům diplomatické povahy na příkladu středních Čech v první polovině 17. století. In: BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.): *Společnost v zemích habsburské monarchie a její obraz v pramenech (1526–1740)*, Opera historica 11. České Budějovice 2006, s. 375–388.
- 4 Např. PALACKÝ, František (ed.): Výpisy z Pamětí p. Mikuláše Dačického z Heslova, *Časopis českého musea* 1, 1827, sv. 4, s. 77–89; 2, 1828, sv. 1, s. 39–52, sv. 2, s. 81–94, sv. 3, s. 25–38; 3, 1829, sv. 2, s. 76–82; SEYDLER, K. V.: Mikuláš Dačický z Heslova a paměti jeho, *Světozor* 1868, č. 48, s. 451–452; č. 49, s. 456–457; č. 50, s. 464–465; č. 51, s. 472–473; č. 52, s. 480–481; VESELSKÝ, Petr Miloslav: Některé poznámky k rodopisu pánů Dačických z Heslova a zvláště k životopisu Mikuláše Dačického z Heslova, *Světozor* 1869, č. 40, s. 327–328; č. 42, s. 342; č. 44, s. 358–359; č. 45, s. 366–367; č. 46, s. 375; č. 47, s. 378–379.
- 5 REZEK, Antonín (ed.): *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova*. Praha 1878–1880.
- 6 PETRŮ, Eduard – PRAŽÁK, Emil (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova: Prostopravda – Paměti*. Praha 1955.
- 7 DAČICKÝ Z HESLOVA, Mikuláš: *Paměti*. Praha 1940; PRAŽÁK, Emil (ed.): *Mikuláš Dačický z Heslova. Paměti: Výbor*. Praha 1975.
- 8 MIKULEC, Jiří (ed.): *Mikuláš Dačický z Heslova: Paměti*. Praha 1996.
- 9 VESELSKÝ, Petr Miloslav: *Pánové Dačičtí z Heslova od jich počátku až na naše dny vůbec, jakož i Mikuláš Dačický z Heslova a jeho literární činnost zvlášť. Rodo- život- a povahopisné studie*. Kutná Hora 1886 (1. vydání), 2011 (druhé vydání).
- 10 MIKOVEC, Ferdinand Břetislav: *Mikuláš Dačický z Heslova a na Kbele*. Praha 1854.
- 11 Např.: BISINGEROVÁ, Marie: Mikuláš Dačický z Heslova, *Numismatické listy* 52, 1997, č. 1, s. 22–26; KOLÁR, Jaroslav: Tři glosy o Mikuláši Dačickém. In: VANĚK, Vojtěch – KROUPA, Jiří K. (edd.): *Kutná Hora v době baroka*. Praha 2005, s. 67–70.
- 12 BISINGEROVI, Marie a Zdeněk (edd.): *Kutnohorský manuál práva útrpného: Smolná kniha (1521–1571)*. Kutná Hora 1987.
- 13 Popis erbů viz REZEK, A. (ed.): *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova*, sv. 1, s. XXXIX–XV; HRUBÁ, Michaela: Erbovní měšťané – „urozená“ vrstva předbělohorských českých měst? (Životní styl erbovních rodin na příkladu Mrázů z Milešovky v Litoměřicích). In: JÍŠOVÁ, Kateřina (ed.): *V komnatách paláců, v ulicích měst. Sborník příspěvků věnovaných Václavu Ledvinkovi k šedesátým narozeninám*. Praha 2007, s. 247.
- 14 REZEK, A. (ed.): *Paměti Mikuláše Dačického z Heslova*, sv. 1, s. 348.
- 15 BISINGEROVÁ, M.: *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 24.
- 16 K počátku srov. RAUSCHER, Rudolf: *Usmrcení člověka v českém právu zemském*. Bratislava 1927, s. 25–27; JIREČEK, Josef – JIREČEK, Hermenegild (edd.): *M. Brikcího z Licka Práva městská*. Praha 1880, s. 185; MALÝ, Karel a kol. (edd.): *Práva městská království českého: edice s komentářem*. Praha 2013, s. 290–291; MALÝ, Karel: *Trestní právo v Čechách v 15.–16. století*. Praha 1979, s. 183–186.
- 17 Detailní popis tohoto procesu provedl ČELAKOVSKÝ, Jaromír: Ze starých památek soudních, *Právník* 10, 1871, s. 338–341, 407–412, 446–451, 477–481, 520–527, 557–565.
- 18 TOŠNEROVÁ, Marie: *Kroniky českých měst z předbělohorského období. Úvod do studia městského kronikářství v Čechách v letech 1526–1620*. Praha 2010.
- 19 MIKULEC, J. (ed.): *Mikuláš Dačický*, s. 35.
- 20 JANÁČEK, J.: *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 25.
- 21 BISINGEROVÁ, Marie – VANĚK, Lubomír: Agenda kutnohorské městské správy v 16. století ve světle radních manuálů. In: *Práce z Okresního archivu v Kutné Hoře*. Kutná Hora 1984, s. 13.
- 22 JIREČEK, J. – JIREČEK, H. (edd.): *M. Brikcího z Licka Práva městská*, s. 46. Soukromoprávní zásada však není v městském právu zcela stoprocentní – srov. MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 292.
- 23 Tamtéž, s. 285.
- 24 Zamordování matky je v *Pamětech* oproti zavraždění jiných příbuzných zdaleka nejčastější. Jedná se přitom jak o střední, měšťánské vrstvy, tak o urozené rodiny. PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 259.
- 25 MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 285.
- 26 JIREČEK, J. – JIREČEK, H. (edd.): *M. Brikcího z Licka Práva městská*, s. 250.
- 27 MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 286–287, 291, 620; JIREČEK, J. – JIREČEK, H. (edd.): *M. Brikcího z Licka Práva městská*, s. 187.
- 28 Tamtéž, s. 251.
- 29 Obšrně a detailně popsaná vražda, její řešení se navíc vyznačovalo několika zajímavými procesními komplikacemi: PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 464–465.

- 30 RAUSCHER, R.: *Usmrčení člověka*, s. 53–62.
- 31 MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách*, s. 179.
- 32 PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 222.
- 33 Tamtéž, s. 424.
- 34 Tamtéž, s. 430–431.
- 35 Tamtéž, s. 487.
- 36 Smlouva o hlavu, která ukončovala spor Mikuláše Dačického z Heslova, obsahovala také takzvaný akt pokory, vyjádření poníženého postavení viníka a také další omezující podmínku, totiž zákaz kontaktů s rodinou pozůstalé dcery Novohradského z Kolovrat a povinnost chovat se vůči komukoli z příbuzenstva poškozených uctivě a mírně. Vedle této velmi časté podmínky se ve smlouvách o hlavu vyskytoval také zákaz konzumace alkoholu, nošení zbraní apod.
- 37 MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 289, 619.
- 38 Nelze opomenout ani během let se zvyšující inflaci.
- 39 PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 527.
- 40 Tamtéž, s. 416–417.
- 41 Tamtéž, s. 169.
- 42 MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 287, 620.
- 43 PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 518.
- 44 Tamtéž, s. 634.
- 45 MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 275.
- 46 Tamtéž, s. 278.
- 47 Tamtéž, s. 78, 283.
- 48 PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 251. Dav katy ukamenoval a počínal si natolik rozhodně, že ani rychtář a jeho služebníci nezvládli zjednat pořádek a museli z místa utéct.
- 49 Tamtéž, s. 228.
- 50 Tamtéž, s. 339.
- 51 Tamtéž, s. 416.
- 52 Tamtéž, s. 449.
- 53 Tamtéž, s. 404–405. Crimen laese majestatis byl u Koldína oproti zemskému právu zacílen primárně na ochranu města (potažmo státu) před rozvracením, přičemž osoba krále tu není vůbec zmiňována. MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách*, s. 54–58; MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 274, 621.
- 54 PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 397–398, 414, 518–519.
- 55 Právě ta okolnost, že jednajícimu lidu zpravidla chyběl jednoznačný vůdce, zabraňuje podřazení těchto činů pod tzv. „seditio“. MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 296.
- 56 MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách*, s. 28; SVÁTEK, Josef: *Dějiny poprav a katů v Čechách*, Praha 2004, s. 80–81.
- 57 PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 257.
- 58 Tamtéž, s. 423, 483, 522, 595.
- 59 MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 293. Dehonestující trest nebyl určen pro ty sebevrahy, kteří přišli o rozum kvůli těžké nemoci a které neuhlídali jejich blízcí či jiní dozorcí.
- 60 SVÁTEK, J.: *Dějiny poprav a katů*, s. 83.
- 61 Převzato z <http://vokabular.ujc.cas.cz> [posl. cit. 21. 4. 2014].
- 62 MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách*, s. 89.
- 63 MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 283.
- 64 Tamtéž, s. 618.
- 65 Tamtéž, s. 329–330.
- 66 MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách*, s. 165.
- 67 Tamtéž, s. 167–168.
- 68 JŮZLOVÁ, Jana: *Mezi hrdinstvím a zločinem. Soubor ve raném novověku*, Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et Historica 5. Praha 2003, s. 29–57, zde s. 29–57; ŠINDELÁŘ, Vladimír: *Velká kniha o soubojích a duelantech*. Praha 2004; TÝŽ: *Šermíři, rváči, duelanti: encyklopedie evropského šermu*. Praha 1994.
- 69 ŠÁRO, Ondřej: *Duely v českých zemích raného novověku*, diplomová práce, FFJU, Historický ústav. České Budějovice 2009, s. 75–76.
- 70 MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách*, s. 94.
- 71 PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 339.
- 72 Tamtéž, s. 410–411. Tento zápis se však vztahuje k roku 1610, tedy k době, ve které měl Dačický svá nejbujnější léta již za sebou. Jde navíc o „notu“, kterou mohl zapsat ještě později, kdy se stále silněji přikláníl k moralizujícím postojům.
- 73 Rudolf II. vydal takový mandát v roce 1607, znovu o rok později. SVÁTEK, J.: *Dějiny poprav a katů*, s. 208. Matyášův edikt z roku 1617 (Edikt wider das Balgen) nebyl zdaleka posledním. JŮZLOVÁ, J.: *Mezi hrdinstvím a zločinem*, s. 41.
- 74 Tamtéž, s. 46.
- 75 PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 263.
- 76 Tamtéž, s. 277.

- 77 HLADÍK, O.: *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 96.
- 78 MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 317–318.
- 79 MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách*, s. 204.
- 80 HLADÍK, O.: *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 104; JŮZLOVÁ, J.: *Mezi hrdinstvím a zločinem*, s. 45.
- 81 HLADÍK, O.: *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 98.
- 82 MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách*, s. 208.
- 83 MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 312.
- 84 MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách*, s. 64–68.
- 85 JIREČEK, J. – JIREČEK, H. (edd.): *Codex iuris bohemicus, Tomi 4, pars 1, sectio 1*, s. 209; MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 312.
- 86 JŮZLOVÁ, J.: *Mezi hrdinstvím a zločinem*, s. 41–42.
- 87 MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 294.
- 88 Tamtéž, s. 112, 240.
- 89 Tamtéž, s. 294.
- 90 PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 170.
- 91 Tamtéž, s. 340. Srov. PÁNEK, Jaroslav: *Petr Vok z Rožmberka. Život renesančního kavalíra*. Praha 2010, s. 213–224. Další neméně zajímavý případ písemného podvodu se nachází zde: PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 504.
- 92 Tamtéž, s. 209–210. Dopadení padělatelů v roce 1523 probíhalo poměrně dramaticky – při přestřelce zahynuli tři lidé. Minimálně jednoho ze zadržených následně čekala obvyklá smrt pro padělatele peněz – smrt upálením. BISINGEROVI, M. a Z. (edd.): *Kutnohorský manuál*, s. 19.
- 93 KREUZ, Petr – MARTINOVSKÝ, Ivan (edd.): *Vladislavské zřízení zemské a navazující prameny (Svatováclavská smlouva a zřízení o ručnicích)*. Praha 2007, s. 232; MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 294.
- 94 Tamtéž, s. 663; <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v030/1561/t003001.htm> [posl. cit. 21. 4. 2014]; MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 663; MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách*, s. 132–136. K tématu dále srov. TÝŽ: K trestně-právní ochraně mince v právu české stavovské monarchie, *Právněhistorické studie* 8, 1962, s. 227–236.
- 95 PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 477.
- 96 WINTER, Zikmund: *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl druhý*. Praha 1892, s. 438.
- 97 KREUZ, P. – MARTINOVSKÝ, I. (edd.): *Vladislavské zřízení zemské*, s. 234.
- 98 JIREČEK, Hermenegild (ed.): *M. Viktorina ze Všehrd O právních země české knihy devatery*. Praha 1874, s. 165.
- 99 MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách*, s. 129.
- 100 PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 182.
- 101 V zemském právu chyběla definice nejspíše proto, že jí pro jasnost podstaty deliktu nebylo třeba. RAUSCHER, Rudolf: *O krádeži a loupeži v českém právu zemském*. Bratislava 1929, s. 16; MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách*, s. 153.
- 102 JIREČEK, J. – JIREČEK, H. (edd.): *M. Brikcího z Licka Práva městská*, s. 158.
- 103 MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 301.
- 104 JIREČEK, J. – JIREČEK, H. (edd.): *M. Brikcího z Licka Práva městská*, s. 158.
- 105 MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 301.
- 106 PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 458.
- 107 HLADÍK, O.: *Kriminalita v rudolfínské Praze*, s. 145–147.
- 108 ČECHURA, Jaroslav: *Kriminalita a každodennost v raném novověku*. Praha 2008, s. 103.
- 109 LEMINGER, Emanuel: *Královská mincovna v Kutné Hoře*. Kutná Hora 2003, s. 33–35.
- 110 PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 147, 225, 557.
- 111 Tamtéž, s. 195, 293, 478.
- 112 Jako „tajemný případ s truhlou“ by se dala označit kauza, kterou kutnohorské úřady řešily v roce 1603. Tehdy byla vdově Dorotě Čechtické ukradená železná truhla s penězi, klenoty a dalšími cennostmi. Zloději jí však ukradli ze zamčeného sklepa. Tamtéž, s. 497.
- 113 Tamtéž, s. 606.
- 114 MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách*, s. 158.
- 115 MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 285.
- 116 Tamtéž, s. 305. Trestného činu, který dnes můžeme označit jako loupežnou vraždu, se též dotýká článek N. III, zabývající se *Vis publica seu violentia*. Tamtéž, s. 279.
- 117 MALÝ, K.: *Trestní právo v Čechách*, s. 158.
- 118 PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 156.
- 119 KREUZ, P. – MARTINOVSKÝ, I. (edd.): *Vladislavské zřízení zemské*, s. 261.
- 120 Tamtéž, s. 260.
- 121 PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 297, 362.
- 122 Tamtéž, s. 297.
- 123 Tamtéž, s. 301.

- ¹²⁴ Tamtéž, s. 537.
¹²⁵ Tamtéž, s. 627.
¹²⁶ Tamtéž, s. 372–372.
¹²⁷ Tamtéž, s. 596.
¹²⁸ MALÝ, K. a kol. (edd.): *Práva městská království českého*, s. 286.
¹²⁹ Tamtéž, s. 305.
¹³⁰ Tamtéž, s. 286.
¹³¹ PETRŮ, E. – PRAŽÁK, E. (edd.): *Mikuláš Dačický z Heslova*, s. 260.

Legal Contents of Mikuláš Dačický of Heslov's *Paměti*

Josefína Matyášová

Summary

The article deals with one of the most famous sources of citychronography that were being created in Bohemia in the 16th and early 17th century. The most competent and prolific literary author of Dačický's *Paměti* was Mikuláš Dačický of Heslov – a very controversial figure of the Kutná Hora society before the Battle of the White Mountain. *Paměti* reflect the diverse crime of the time, that's why is possible to consider this chronicle as a specific source of knowledge about early modern times law in Bohemia. The article makes an effort to answer a question, how literary talented citizen of early modern times Kutná Hora and also an active participant of criminal proceedings reflects known delinquency.

Dačický's attitude to the criminality was quite typical, also common to other chroniclers of his time – in the middle of the writer's interest were primarily extraordinary affairs with scandalous and shocking character. *Paměti* are geographically centred mainly in Kutná Hora and its' close surroundings, but one can find noteworthy criminal activity occurred in Prague Cities or from abroad too. Dačický chose information from older Czech cronicles, accessible printed newspapers and handouts, eyewitness accounts, other verbal sources, but also from his own experiences.

Beside brief introducing Dačický's personality and his own experience with the judiciary of the times, the article focuses mainly on killing – special attention is paid to the agreements on the head (smlouvy o hlavu), female crimes or suicides – further affrays, duels, slanders and questioning of somebody's impeccability, frauds, thefts and robberies. The most frequent offence in *Paměti* is killing, others are repeated less. It is obvious, that the spectrum of offences in *Paměti* does not answer to representative range of period delinquency. Exactly because of the interest in scandals was the strongest motivation to their immortalization in chronicle. What was common, standard and „normal“ (like crimes against property, the most often offences), was not attractive, according to chronicler's opinion.

Nevertheless, this chronicle provide a unique view into an everydayness of early modern times town before year 1626 and a thinking of noble, rich and educated, but also immoral, licentious and rebellious burgher Mikuláš Dačický of Heslov. I addition, it is definitely suitable tool for comparison of law, legal practice and legal consciousness in Kutná Hora.